

УДК 94(477):930.1(045)«1923-1924»

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.09.145-166>

Ігор Срібняк,

доктор історичних наук, професор,

Київський університет імені Бориса Грінченка

**ДІЯЛЬНІСТЬ «ТОВАРИСТВА ДОПОМОГИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ В ТАБОРАХ ІНТЕРНОВАНИХ В ПОЛЬЩІ»
(КАЛІШ-ЩИПОРНО) ВОСЕНИ 1923 – НАВЕСНІ 1924 рр.***

***Анотація.** У статті аналізується діяльність «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі», що було створено у групою старшин з метою надання допомоги студіюючим у таборах Каліш-Щепіорно воякам інтернованої Армії Української Народної Республіки. Завдяки добре поставленій інформаційній акції та наполегливості членів Товариства, на заклик про допомогу шкільній молоді відгукнулася значна частина емігрантів-українців, низка українських громадських організацій, дехто з галичан та волиняків.*

Важливим було й те, що Товариство не тільки видавало грошеві та матеріальні допомоги учням та лекторам таборових шкіл, але й інвестувало кошти у створення прибуткових організацій, отримуючи в такий спосіб додаткові грошові надходження, а також створюючи робочі місця для таборян. З кінця 1923 р. Товариство перебрало на себе надання грошової допомоги учням таборової Гімназії імені Т.Шевченка, допомагало «Школі малолітніх» в Щипіорно та дитячому садку.

Товариство використовувало будь-яку можливість для збору коштів, влаштовуючи, зокрема, «Дні школи» у таборах з проведенням лотереї на її

---

* Статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі – *авт.*

користь. Діяльність Товариства припинилась тільки з ліквідацією таборів (серпень 1924 р.), але до того часу воно продовжувало надавати матеріальну допомогу нужденним воякам-українцям у таборах до повного вичерпання наявних у нього коштів.

Ключові слова: табір, інтерновані, товариство, пожертва, Армія УНР.

Окреслена дослідницька проблема належить до числа майже не вивчених в українській історіографії, бо специфіка функціонування громадських організацій, і зокрема – «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (створених таборцями з метою надання допомоги нужденним категоріям вояцтва у Каліші та Щипіорно, Польща) до сьогодні практично не перебувала у полі наукової уваги дослідників. Лише окремі згадки про згадуване Товариство присутні в працях автора цієї статті [1, с.75] та польського дослідника О.Вішки [2, с.154-155].

Між тим досвід її гуманітарно-допомогової діяльності є цінним і в сучасних умовах, бо своєю діяльністю воно ще раз довело здатність громадянського суспільства в Європі ефективно вирішувати невідкладні проблеми повсякденного існування побудованого на демократичних цінностях суспільства. Відтак завданням цієї статті є комплексне відтворення історії діяльності «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі», а також особливості надання матеріальної допомоги найбільш нужденним категоріям інтернованих у згадуваних таборах.

***

Станом на осінь 1923 р. інтерновані вояки-українці зі складу перебували в двох таборах – Каліш і Щипіорно, які tworили єдину групу Військ УНР. У цей час тривав процес поступового скорочення кількості таборців, бо вони все більшому обсязі звільнялись у безтермінові відпуски та влаштовувались на різні роботи аби прогодувати себе та членів своїх родин. Також тривав процес виїзду молодшої старшини на навчання до Чехословаччини, в якій діяла ціла

низка вищих навчальних закладів (як українських, так і чеських), які охоче приймали екс-таборян до складу своїх студентів.

Здобуття освіти інтернованими в умовах наближення терміну ліквідації таборів була настільки важливою, що спонукала таборян шукати різних можливостей для залучення коштів, потрібних для цього. Конче необхідною для цього була кооперація зусиль інтернованого українського вояцтва, у т.ч. в рамках громадських організацій. Однією з них стало «Товариство допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернації в Польщі» (відома також його дещо інша назва – «Товариство Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі», далі – Товариство), яке постало за ініціативою групи вчителів і кооператорів (до числа його членів-фундаторів увійшли сотник А.Коршнівський (голова управи Товариства), адміністративний хорунжий Я.Сліпанський (скарбник), поручник К.Подільський (секретар), сотники С.Кальмуцький і І.Ярошенко, поручники М.Юрченко і В.Костечук, старшини Ф.Шевченко, О.Пустовійт, П.Приходченко та М.Шляхтиченко [3, арк.4].

Його головним завданням, як зазначалось у статуті Товариства (був ухвалений 1 листопада 1923 р.), було визначено «поліпшення матеріального становища шкільної молоді[...] курсів, дитячих садків і інших освітніх установ». У ньому також визначалось, що задля досягнення свої завдань Товариство улаштовуватиме «курси, лекції, виклади, конкурси, екскурсії», видаватиме «книжки, газети, журнали, листівки», посередничатиме «між працедавцями та молоддю в цілях приміщення їх на відповідну працю» та «в збутті (реалізації – *авт.*) вироблених ними речей і в закупці потрібних їм матеріалів». Крім того, Товариство зобов'язувалось «приймати на себе клопоти в цілях захисту правного становища шкільної молоді» [4, арк.1-2].

Товариство мало два рівні членства – дійсні та почесні; до перших могли належати «Українські емігранти[...] незалежно від їх тимчасового перебування», до других – «видатні Українські діячі, які [відзначились] своєю працею на полі громадському, або культурно-освітнім» або ті, що офірували

для культурно-освітніх цілей Товариства 10 золотих гривень (в еквіваленті – 100 крон чеських або три долари США). Рішення про прийом нових членів ухвалювалось загальними зборами членів Товариства, а вся поточна його діяльність визначалась правлінням. Контроль за відповідністю всіх витрат з рахунків Товариства здійснювався ревізійною комісією (щомісячно) [5, арк.3-4].

З самого початку своєї діяльності в жовтні 1923 р. – ще до прийняття статуту організації – Товариство вжило енергійних заходів для пошуку коштів, потрібних для підтримки українського шкільництва в таборах інтернованих в Польщі. З цією метою Товариство звернулось «до Українського громадянства на еміграції суцього» з відозвою, в якому наголошувало на першочерговості свого завдання «витягнути поміж інтернованого вояцтва все живе й спосібне працювати над собою, дати йому змогу продовжувати роботу і бути в майбутньому корисним для своєї нації» [6, арк.3].

На цей час ситуація в таборах була такою, що з одного боку в них була значна кількість бажаючих вчитись молодих людей, але їм на перешкоді стояла, по-перше, «мала кількість відповідних шкіл, з котрих багато припинили навчання з причин чисто матеріальних»; а по-друге, «жахливий економічний стан інтернованих, які в більшості буквально голодні, босі й голі». Справа полягала в тім, що інтерновані крім невиспачаючого таборового пайка не отримували жодних грошових допомог, а фізична праця в умовах дуже низької на той час купівельної спроможності польської валюти не давала «змоги одягнутись цілком і взагалі поліпшити своє матеріальне становище» [7, арк.3].

Найпершим завданням Товариства була визначена підтримка 100 осіб учнів та 10 викладачів Гімназії в Каліші, яких конче необхідно було «поставити в людські умови існування: лекторам видавати сталу грошову допомогу на відживлення, учням же давати допомогу натурою, мінімум якої повинен бути 1 літр молока і $\frac{1}{4}$ буханця хліба на день». Водночас мали бути задоволені й інші їхні життєві потреби – їх належалося також забезпечити «одягом, взуттям і

білизною, придбати для учнів необхідні підручники, відсутність яких зле відбивається на навчанні». На думку членів Товариства, тільки виконавши це завдання можна було би ініціювати відкриття інших шкіл, як загальноосвітніх, так і спеціальних. Для цього у таборах мався відповідний лекторський персонал, не було би й нестачі в учнях, бо «кожен з інтернованих з'ясував вже собі, що єдиною метою сучасної еміграції є наука, коли цього не буде, то тоді тратиться всякий смисл перебування на еміграції» [8, арк.3].

За деякий час Товариство поширило звернення «Останнє благання» (за підписами членів управи), в якому знову закликала всіх українських емігрантів жертвувати кошти на потреби шкільництва в Каліші та Щипіорно. У ньому йшлося про добре відомий всім таборянам злиденний стан учнів та викладачів Гімназії ім. Т.Шевченка, які не мають самого необхідного, бо «ні вчитель, ні учень не можуть мати й не мають якої б то не було платної праці, яка давала б змогу поліпшувати їхній злиденний життєвий мінімум». І це при тому, що «кожен таборовий вчитель дає, а учень слухає щодня мінімум, 6-7 лекцій», і попри всі негаразди вони продовжують свою працю. Управа Товариства брала на себе зобов'язання звітувати про всі надходження та витрати, аби кожен жертводавець бачив «наслідки од праці організації, а відтак і доцільність своєї допомоги» [9, арк.1].

Ці заклики не залишились не почутими, і на рахунки Товариства почали надходити добровільні внески, збір яких відбувався через підписні листи. Тільки у другій половині жовтня 1923 р. було проведено шість таких збірок, що дозволило зібрати 3.221.400 марок польських (м.п.) [10, с.2]. Крім того, Товариство зверталось до різних таборових інституцій з проханням жертвувати кошти (шляхом одноразового внеску або встановлення певного відсотку відрахувань з прибутків або взяттям одного-двох учнів таборової гімназії «на постійне підживлення» – не менше одного літра молока та однієї чверті буханця хліба) для допомоги шкільній молоді. 30 листопада 1923 р. з таким проханням Товариство, зокрема, звернулось до таборового казино [11, арк.11].

Згадуване звернення знайшло розуміння та підтримку у всіх таборян та керівництва таборових інституцій: на початку грудня 1923 р. голови прибуткових таборових осередків (Михайло Гікавий, Гриць Онищенко, Микола В'юн, Варфоломій Моїсеєнко, Павло Порохніцький, Панько Татаруля, Євген Мірович) в імені очолюваних ними організацій одноразово пожертвували Товариству від 250.000 до 2.000.000 м.п., що загалом принесло 3.850.000 м.п., а також встановили щомісячний відсоток «на шкільний фонд» (від 5 до 10% від загальної суми прибутків) [12, арк.13].

До збору коштів та речей для потреб учнівської молоді в таборах активно долучались почесні члени Товариства, і зокрема – генерал-хорунжий М.Шаповал, якому 1 грудня 1923 р. було дано уповноваження на збір пожертв на теренах ЧСР «як грошових, так і натурою, одягом, взуттям, білизною та шкільними підручниками» для потреб «допомоги Українській шкільній молоді і лекторам у таборах інтернованих у Польщі, а також на організацію різних грошових фондів, що мають метою допомагати тим же шкільникам». Також в уповноваженні зазначалось, що все, що М.Шаповалом «в цій справі буде зроблено, ми цілковито приймаємо і наперед висловлюємо йому свою щирю подяку за його працю на користь Української шкільної молоді на інтернації в Польщі» [13, арк.7].

Серед корисних ініціатив Товариства – ідея створення «Шкільного» («гімназійального») кооперативу, яка була підтримана начальником управління культурно-освітніми справами Генерального штабу Армії УНР В.Прокоповичем. Останній передав на цю мету як позичку три долари США (за тодішнім курсом – 12.600.000 м.п. – *авт.*), отримані в свою чергу від Української капели О.Кошиця на «шкільні потреби» (лист В.Прокоповича від 11 грудня 1923 р.) [14, арк.1]. Правління Товариства зобов'язалось повернути цю суму «при першій можливості», а також звернулась з листом до О.Кошиця, в якому висловила йому щирю подяку [15, арк.24, 32]. Вже за кілька днів

гімназійний кооператив «Ощадність» розпочав свою діяльність, отримавши від Товариства у якості безповоротної допомоги 12 млн. м.п.) [16, с.2].

У середині грудня 1923 р. правління Товариства надіслало листи до вищих церковних ієрархів в Польщі – глави автокефальної православної церкви митрополита Діонісія та первосвященника Української греко-католицької церкви А. Шептицького, в яких містилось прохання «прийти на допомогу [у] невідкладній справі підтримки нашої школи в таборах», бо становище останньої виглядало просто «трагічним». На думку авторів цього звернення, ця допомога могла бути надана шляхом проведення збирання пожертв на цю мету в православних та греко-католицьких парафіях [17, арк.33-33зв.].

У кінці 1923 р. Товариство звернулось до Михайла Савченка в Братиславі (ЧСР) з проханням провести збірку коштів, інформуючи при цьому, що під її опікою перебувають калішська Гімназія ім. Т.Шевченка (100 учнів та 10 лекторів) та калішський дитячий садок (30 дітей віком від 5 і більше років), а також «Школа малолітніх» в Щипіорно (20 учнів і три вчителі). У своєму листі Товариство інформувало М.Савченка про надзвичайно тяжкі умови перебування у таборах шкільної молоді, $\frac{3}{4}$ якої голодує через зменшення пайка, а решта потребує білизни та підручників [18, арк.4].

Але сподівання Товариства отримати грошову допомогу від міжнародних харитативних організацій (зокрема – від регіонального представництва Міжнародного Червоного Хреста в Женеві та Британського комітету допомоги) закінчились невдачею, тогочасні представники яких не вважали за потрібне створення умов для набуття освіти дорослими вже таборянами, які на їх думку, мали полишити навчання в таборі та влаштуватись на некваліфіковану роботу аби мати можливість існувати в Польщі [19, с.3].

Підводячи підсумки свої діяльності у 1923 р., товариство повідомляло таборян про розсилку закликів та звернень про допомогу шкільній молоді на адреси 72 громадських установ та 45 визначних українських громадських діячів. Серед таборових установ, які прийшли на допомогу шкільній молоді

фігурували старшинські зібрання Окремої кінної дивізії та штабу тилу (відрахування частини дивідендів для підтримки двох учнів), кооператив 3-ої Залізної дивізії (щомісячні 20% відрахування із сум чистого прибутку для 8 учнів-дивізійників), столярський і мистецько-прикладний кооператив-артіль «Зелений луг» (організація і проведення 29 грудня 1923 р. концерту-балу, весь прибуток з якого призначався на користь Товариства) [20, с.2].

Управа «Кооперативу сімейних» табору Щипірно передала на потреби Товариства 500.000 м.п., група старшин в Закопане – 3.300.000, організація «Просвіта» з м. Луцька – 5.000.000, добродії Талан, Гнатів і о. Василь Дуда – відповідно 175.000, 300.000 і 500.000 м.п. Нарешті, культурно-освітня секція «Калішського товариства допомоги збігцям з України» провела 24 грудня ц.р. вечорниці, під час яких було зібрано 146.000 м.п. [21, с.2]

Товариство використовувало будь-яку можливість для збору коштів, влаштовуючи, зокрема, у таборах «Дні школи» з проведенням лотереї на її користь. Для організації лотерей їх організатори просили авторів відомих книжок передати на цю потребу кілька примірників їх творів. З таким проханням правління Товариства звернулось, зокрема, до підполковника О.Даценко (автора книги «Літопис української революції») [22, арк.19], Олексі Карманюка, В.Конопацького. Кооператив «Зелений луг» передав на цю потребу одну картину (олійні фарби на полотні) [23, с.3]. Надходження книг уможливило проведення 29-30 грудня 1923 р. у таборах збору пожертв на користь таборової шкільної молоді [24, с.1].

На початку січня 1924 р. Товариство збільшило свою кількість, прийнявши до свого складу Михайла Гікавого, Григорія Онищенка, Миколу В'юна, Варфоломія Моїсеєнка, Павла Порохніцького (громада старшин в Закопане), Миколу Кирієвського і Федора Лисенка (друкарня видавництва «Чорномор»), підполковника Миколу Рогальського і сотника Йосипа Колодочка (1-ша Запорізька дивізія), члена товариства Ліги націй в Бухаресті Дмитра Геродота. Всі вони намагались в різний спосіб зібрати кошти учнівської

молоді в таборі (зокрема, Д.Геродот у кінці 1923 р. організував збірку коштів для Товариства, яка принесла 480 лей румунських) [25, арк.4зв.]. Додаткові грошові надходження Товариство отримувало від заснованої при кооперативі крамниці та чайні (чистий прибуток від їх комерційної діяльності за перші дванадцять днів січня 1924 р. склав відповідно 11.240.250 м.п. та 200.000 м.п.) [26, арк.12].

Свою лепту у справу допомоги таборовим учням внесла група (18 осіб) старшин та юнаків Спільної Юнацької Школи, яка у складі робітничої команди працювала в Рівненському повіті Волинського воєводства на Томахівській цукроварні. Об'єднані в хор під проводом хорунжого Миколи Редька, вояки провели коляду, зібравши під час неї 30 млн. м.п. У своєму листі від 12 січня 1924 р. староста хору хорунжий Паламарчук зазначав, що тільки тим, хто пройшов табір є зрозумілими «пекельні умови» життя та побуту учнів гімназії, які «в холоді та голоді працюють над завершенням[...] освіти» [27, арк.14-14зв.].

У цей час управа Товариства зверталось до різних українських емігрантських організацій та окремих осіб з проханнями про надіслання книжок та української періодики, яких також потребували учні. Завдяки цьому до табору, зокрема, надійшли комплект журналу «Хліборобської України», за що управа висловила щиру подяку В.Липинському [28, арк.15]. На початку 1924 р. останнього – «яко найвидатнішого заслуженого Українського громадського діяча» було обрано почесним членом Товариства. У листі-подяці також міститься інформація про значну пожертву (5 млн. корон австрійських), які В.Липинський передав «на користь нашої шкільної молоді в таборах» [29, арк.16-16зв.]. 16 лютого 1924 р. останній пожертвував ще 100 тис. корон австрійських, надіславши їх разом з вітальним листом до Товариства, в якому повідомлялось про дарунок таборянам другого комплекту згадуваного видання Українського союзу хліборобів-державників [30, арк.19-19зв.].

12 лютого 1924 р. Товариство листовно звернулось і до «великого маестро» Олександра Кошиця, в якому йшлося про те, що останній «ніколи не забував тих нещасних українських вояків, які ще й досі стогнуть в тяжкій неволі за дротами польських таборів». У листі повідомлялось, що діяльність товариства зосередилась «біля єдиного культурного вогнику в таборах, нашої Рідної Школи. Їй табори присвячують найбільше зусилля, в бажанню підтримати й матеріально й морально ту молодь, яка ні за що не хоче покинути надію підготуватись до праці в вищих школах Європи». Товариство дякувало О.Кошицю та хору за ту допомогу, яка регулярно надходила від них до таборів, та висловлювало сподівання, що і в подальшому Українська капела не забуватиме про нужденних земляків-українців у таборах [31, арк.18-18зв.].

Товариство звернулось до графа Михайла Тишкевича і Йосипа Волашиновського з проханням прийняти на себе звання почесного члена Товариства та віднайти можливість провести збірку коштів серед українських емігрантів (але допоки ще не віднайдено документів, які би підтверджували її проведення). Листи з проханням про допомогу були надіслані до Книгарні ім. Т.Шевченка у Львові та ін. [33, арк.2, 6]

У лютому 1924 р. Товариству були передані пожертви: 20 млн. м.п. – від Союзу кооператорів (Кременець, Волинь), 15,6 млн. м.п. – української громади м. Закопани (Польща), 10 млн. м.п. – союзу «Народна торгівля» (Львів), а також різні суми від низки осіб, які жертвували особисто або проводили збірки коштів за підписними листами. В числі жертводавців – В.Липинський (12 млн. м.п.), Стефанія Посацька (10 млн.), Григорій Гарматій (10 млн.), Марія Лукашевич (2 млн.), полковник Таран (9,3 млн.), д-р Грушкевич (55 млн. за підписним листом) та ін.[34, с.2] На початку березня 1924 р. на заклик Товариства відгукнувся інженер А.Нитковський, який провів збірку коштів серед своїх знайомих (українців, поляків і євреїв) у Вільнюсі, зібравши 650.000 м.п. [35, арк.23-24.]

Подаючи інформацію про надходження цих та інших пожертв, управа Товариства висловлювала всім їм щиру подяку, зазначивши, що ці «офіри... принесли стократ більше для нашого духа, даючи нам силу і заспокоєння в стражданнях та певність в перемогу». На її щире переконання, ці пожертви дозволили сполучити «роздрібнені елементи нашого народу в моноліт» та виплекати «нерозбиту недолею – сталеву лаву борців за волю Вітчизни» [36, арк.].

З піднесенням управа Товариства повідомляла про те, що пожертви на таборове шкільництво склали й 15 студентів Торгової академії в Братиславі (словаки за національністю), а також про щедрі грошові внески почесних членів Товариства («патронів» і «патронес»), щоправда – вже без зазначення їх прізвищ. За три місяці (грудень 1923 – лютий 1924 рр.) Товариство отримало загалом грошових переказів (на загальну суму 376.054.520 м.п.), а також книжок, натільних сорочок (83 шт.), цукру і вугілля (на 350,5 млн. м.п.). Кооператив «Ощадність», який провадив власну торгівельну діяльність, отримав у січні-лютому 1924 р. 107.305.000 м.п. прибутку. Таким чином, за перші три місяці діяльності Товариства його грошові та матеріальні надходження склали суму у понад 830 млн. м.п. [37, с.4]

Частину зібраних коштів (100 млн. м.п.) Товариство передало до спеціально створеного «Фонду допомоги», з якого учням виділялись грошові допомоги учням для придбання нових черевиків та білизни, закупівлі та доставки опалу для обігріву гімназії, «нафти» для освітлення, для придбання какао, молока і сахарину, «допомоги учням хлібом» та для тиражування лекційних матеріалів (загалом на ці потреби у лютому 1924 р. було витрачено 130.330.000 м.п.) [38, арк.15].

Ще 10 млн. м.п. у лютому 1924 р. було видано для організації кошикарської майстерні при кооперативі «Ощадність», 9,3 млн. м.п. витрачено для придбання продуктів для учнів-інвалідів. В деяких випадках Товариство дбало про поліпшення харчування хворих учнів (Павликова) та викладачів

гімназії (Прозорова і Свиридова), видавши кожному з них 0,5 кг смальцю [39, с.5].

Особливо активно почало долучатись Товариство до вирішення різних проблем учнів гімназії навесні 1924 р., особливо у тих випадках, коли до завершення навчання декому з них видавались документи на звільнення з табору. Одного з них – Ілька Огара – польська влада ще на початку січня 1924 р. «конфінувала» з табору та відповідно зняла з харчового забезпечення. Але останній висловлював тверде бажання залишитись в таборі для завершення навчання в гімназії. В цій ситуації голова товариства А.Коршнівський клопотався у начальника групи інтернованих Військ УНР в Каліші про «залічення» І.Огара на харчування [40, арк.17].

На початку квітня 1924 р. Товариство надало матеріальну допомогу (4 млн. м.п.) Івану Проскурівському, який опинився в аналогічній ситуації, будучи звільненим з табору [41, арк.8]. У квітні 1924 р. Товариство видало сімом звільненим з табору учням грошову допомогу в розмірі 10 млн. м.п. кожному [42, арк.19], крім того – ще 105 млн. м.п. було витрачено того ж місяця для «Великодньої нагороди» лекторам Гімназії ім. Т.Шевченка [43, арк.36].

З 1 травня 1924 р. з табору була звільнена ще ціла низка учнів, між тим випускні іспити закінчувались лише за місяць. У цій ситуації Товариство також приходило на допомогу учням, надаючи їм безповоротні субсидії для харчування на час, потрібний для закінчення гімназії. Також Товариство виділяло потрібні суми для придбання (або пошиття) найнеобхідніших речей, ремонт взуття, виготовлення фотографічних карток для документів та ін. [44, арк.47-100] 5 травня 1924 р. до правління Товариства звернувся директор гімназії О.Дунічевський, який з огляду на цілковитий брак грошових засобів у Шкільно-просвітньому фонді ім. Б.Грінченка просив видати 99.050.000 м.п. для виплати лекторам за квітень ц.р. Вже за два дні його клопотання було задоволено [45, арк.52-52зв.].

31 травня Товариство надало допомогу (7 млн. м.п. кожному) шістьом учням, які готувались до виїзду у Францію [46, арк.101]. У червні 1924 р. деякі учні Гімназії з різних причин все ще продовжували залишатись в таборі, відтак Товариство продовжувало видавати їм мінімальні суми (4-10 млн. м.п.) для харчування*. В одній з таких заяв (члена управи Студентської громади в таборі Каліш Петра Шоха) йшлося: «Завтра, 21 червня, мені не дадуть їсти і я мушу йти кудись із табору заробляти на прожиття». Між тим він вважав доцільним залишитись у таборі ще на 10 днів – «до часу, коли будуть відіслані від Студентської Громади документи всіх членів Громади до Господарської Академії». П.Шох просив Товариство про грошову дотацію, яке (як і у всіх інших випадках) пішло йому на зустріч та виділило 5 млн. м.п. [47, арк.130-130зв.]

Отже, зумівши зібрати значні суми пожертв, Товариство фактично перебрало на себе надання грошової допомоги учням таборової Гімназії імені Т.Шевченка, що було тим більш актуальним у зв'язку з тим, що до Шкільно-просвітнього фонду ім. Б.Грінченка майже повністю припинилось надходження внесків жертводавців. Завдяки добре поставленій інформаційній акції (зادля цього А.Коршнівський навіть здійснив короткотермінову подорож до Львова та на Волинь) та наполегливості членів Товариства, на заклик про допомогу шкільній молоді відгукнулась значна частина емігрантів-українців, низка українських громадських організацій, дехто з галичан та волиняків. Складнощі таборового існування найкраще усвідомлювали самі таборяни, тому майже всі прибуткові організації вважали своїм почесним обов'язком надати Товариству посильну фінансову допомогу.

Важливим було й те, що Товариство не тільки видавало грошеві та матеріальні допомоги учням та лекторам таборових шкіл, але й інвестувало

* Для кращого розуміння купівельної спроможності тогочасної польської валюти доцільно вказати вартість різних продуктів (станом на кінець 1923 р.): 1 кг сала коштував 3,5 млн. марок польських, 1 кг какао – 3 млн. м.п., пляшка горілки – 2,5 млн. м.п., 1 кг цукру – 1,950 млн. м.п., 1 кг солі – 1,0 млн. м.п., літр молока – 350 тис. м.п. Аналогічний масштаб цін був і на промтовари (так, зокрема, светр коштував 3 млн. м.п.). Див.: ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.7, 11, 16, 27, 28, 35).

кошти у створення прибуткових організацій (кооператив і кошикарська майстерня при ньому), отримуючи в такий спосіб додаткові грошові надходження, а також створюючи робочі місця для таборян. Діяльність Товариства припинилась тільки з ліквідацією таборів (серпень 1924 р.), але до того часу воно продовжувало надавати матеріальну допомогу нужденним воякам-українцям у таборах, а також дітям таборян до повного вичерпання наявних у нього коштів.

Література

1. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.) / І.Срібняк. – Київ-Філадельфія: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. – 187 с.
2. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920-1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження / О.Вішка. – Львів: НБУ ім. В.Стефаника, 2002. – 479 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф.2467, оп.1, спр.2, арк.4.
4. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.1-2.
5. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.3-4.
6. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.3.
7. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.3.
8. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.3.
9. ЦДАВО України, ф.4465, оп.1, спр.1065, арк.1.
10. Відчит Скарбника Т[товариств]ва Допомоги Шкільній Молоді // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.2.
11. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.11.
12. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.13.
13. ЦДАВО України, ф.4007, оп.1, спр.6, арк.7.
14. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.1.

15. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.24, 32.
16. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.2.
17. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.33-33зв.
18. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.4.
19. Заходи Т[оварист]ва перед чужоземними філянтропійними установами // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.3.
20. Про діяльність Т[оварист]ва допомоги шкільній молоді // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.2.
21. Відчит Скарбника Т[оварист]ва Допомоги Шкільній Молоді // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.2.
22. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.3, арк.19.
23. Пожертви речами для лотереї на користь Товариства Допомоги Шкільної Молоді // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.3.
24. День школи // Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі. – Б.м., 1923. – 29 грудня. – Ч.І. – С.1.
25. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.2, арк.4зв.
26. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.12.
27. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.14-14зв.
28. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.15.
29. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.16-16зв.
30. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.19-19зв.
31. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.18-18зв.
32. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.20-20зв., 21-21зв.
33. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.2, арк.2, 6.

34. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі.
– Каліш, 1924. – 1 березня. – Ч.ІІ. – С.2.
35. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі.
– Каліш, 1924. – 1 березня. – Ч.ІІ. – С.1.
36. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі.
– Каліш, 1924. – 1 березня. – Ч.ІІ. – С.1.
37. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі.
– Каліш, 1924. – 1 березня. – Ч.ІІ. – С.4.
38. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.1, арк.15.
39. Бюллетень Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі.
– Каліш, 1924. – 1 березня. – Ч.ІІ. – С.5.
40. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.4, арк.17.
41. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.8.
42. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.19.
43. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.36.
44. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.47-100.
45. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.52-52зв.
46. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.101.
47. ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.5, арк.130-130зв.

References

1. SRIBNYAK, I. (1997) *Obezzbroyena, ale neskorena: Internovana Armiya UNR u taborakh Pol'shchi y Rumuniyi (1921-1924 rr.)*. Kyiv-Filyadel'fiya: Vyd-vo imeni Oleny Telihiy.
2. VISHKA, O. (2002) *Presa ukrayins'koyi emihratsiyi v Pol'shchi (1920-1939 rr.): Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennya*. L'viv: NBU im. V.Stefanyka, 2002.
3. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrainy (TSDAVO Ukrainy), f.2467, op.1, spr.2, ark.4.
4. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.1-2.

5. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.3-4.
6. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.3.
7. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.3.
8. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.3.
9. TSDAVO Ukrainy, f.4465, op.1, spr.1065, ark.1.
10. Vidchyt Skarbnyka T[ovaryst]va Dopomohy Shkil'niy Molodi (1923) *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.2.
11. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.11.
12. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.13.
13. TSDAVO Ukrainy, f.4007, op.1, spr.6, ark.7.
14. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.1.
15. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.24, 32.
16. *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1923). I, p.2.
17. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.33-33zv.
18. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.3, ark.4.
19. Zakhody T[ovaryst]va pered chuzhozemnymi filyantropiynymy ustanovamy (1923) *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.3.
20. Pro diyal'nist' T[ovaryst]va dopomohy shkil'niy molodi (1923) *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.2.
21. Vidchyt Skarbnyka T[ovaryst]va Dopomohy Shkil'niy Molodi (1923) *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.2.
22. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, sp.3, ar.19.
23. Pozhertvy rechamy dlya lotereyi na koryst' Tovyarystva Dopomohy Shkil'noyi Molodi (1923) *Byullyeten' Tovyarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.3.

24. Den' shkoly (1923) *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi*. I, p.1.
25. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.2, ark.4zv.
26. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.12.
27. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.14-14zv.
28. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.15.
29. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.116-16zv.
30. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.19-19zv.
31. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.18-18zv.
32. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.20-20zv., 21-21zv.
33. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.2, ark.2, 6.
34. *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1924). II, p.2.
35. *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1924). II, p.1.
36. *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1924). II, p.1.
37. *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1924). II, p.4.
38. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.1, ark.15.
39. *Byullyeten' Tovarystva Dopomohy Shkil'niy Molodi na internatsiyi v Pol'shchi* (1924). II, p.5.
40. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.4, ark.17.
41. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.8.
42. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.19.
43. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.36.
44. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.47-100.
45. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.52-52zv.
46. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.101.

47. TSDAVO Ukrainy, f.2467, op.1, spr.5, ark.130-130zv.

Ihor Sribnyak

Dr. habil. (History), Professor

Borys Grinchenko Kyiv University

**THE ACTIVITY OF THE «RELIEF SOCIETY FOR UKRAINIAN
SCHOOLING YOUTH IN THE CAMPS OF THE INTERNED IN POLAND»
(KALISH-SHCHYPIORNO) AUTUMN 1923 - SPRING 1924**

***Abstract.** The article analyzes the activities of the Relief Society for Ukrainian School Youth in the Interns' Camps in Poland, which has been created by a group of elders to assist the students of the Kalisz-Szczypiorno camps to the soldiers of the interned Army of the Ukrainian People's Republic. Through the well-placed information action and perseverance of the members of the Society, a large part of Ukrainian immigrants responded to the call for help of school youth, Ukrainian public organizations, some of the Galician and Volynians.*

It was also important that the Society not only had provided money and welfare assistance to students and lecturers of the camp schools, but also had invested in creating profitable organizations, thus obtaining additional finances, as well as creating jobs for the interned. The company used any opportunity to raise funds, arranging, in particular, «Days of School» in the camps with a lottery in its favor. The Honorary Members of the society, who dwelled in other European countries, partook in the fundraising. The activities of the Society have discontinued only with the abolition of the camps (August 1924), but by that time the former continued to provide welfare assistance to the needy Ukrainian soldiers in the camps, as well as to the children of the interned to the full exhaustion of his available means.

Key words: camp, interned, society, donation, Army of the Ukrainian People's Republic.

Надійшла до редколегії 15.01.2018

1. Працівники видавництва «Чорномор»; в центрі (сидить) редактор видавництва і голова управи «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» А. Коршнівський), Каліш, 1923 р. (оригінал зберігається в: Архів ОУН в УІС – Лондон, ф. 30, оп. 3, од. зб. 17, од. обл. 3)

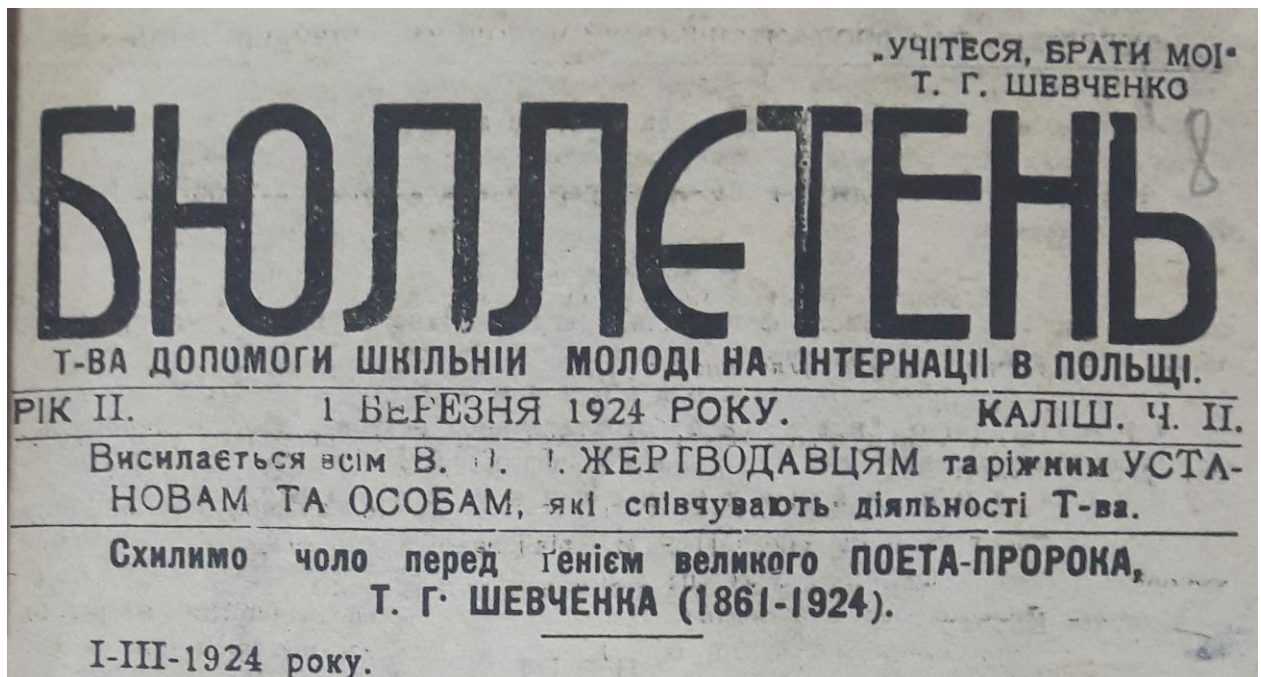
2. Печатка «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (ЦДАВО України, ф. 2467, оп. 1, спр. 3).

3. Логотип видавництва «Чорномор», яке допомагало грошовими внесками «Товариству допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (був уміщений на бюлетенях «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі»).

4. Верхня частина титульного аркушу першого числа «Бюллетеня Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі» (б.м., 29 грудня 1923 р.), (ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.2)

5. Верхня частина титульного аркушу другого числа «Бюллетеня Товариства Допомоги Шкільній Молоді на інтернації в Польщі» (Каліш, 1 березня 1924 р.), (ЦДАВО України, ф.2467, оп.1, спр.2).

6. Керівник і диригент «Української Республіканської Капели» Олександр Кошиць – один з жертводавців «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (1920-ті рр.)

7. В'ячеслав Липинський – один з жертводавців «Товариства допомоги для Української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (1921 р.).